

- LÁSZLÓ, Karol: Všeobecná didaktika. Banská Bystrica: UNIS 2001.
- MARČEKOVÁ, Miroslava: Komunikačné útvary v základných školách a stredných školách. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 2002/2003, č. 3 – 4, s. 121 – 125.
- MISTRÍK, Jozef: Moderná slovenčina. Bratislava: SPN 1984.
- OHRABLOVÁ, D.: Komunikačné zručnosti v slovenskom jazyku. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1997/1998. č. 7 – 8, s. 233 – 235.
- PÁLEŇČAROVÁ, Jana: K základným pojmom komunikačného vyučovania. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole. 200/2001, č. 9 – 10, s. 283 – 289.
- PÁLEŇČAROVÁ, Jana – KESSEOVÁ, Jana – KUPCOVÁ, Jana: Učíme slovenčinu komunikačne a zážitkovo. Bratislava: SPN 2004. 222 s.
- PÉTERYOVÁ, Oľga a kol.: Zbierka úloh zo slovenského jazyka. Bratislava: Didaktis s.r.o. 1992.
- PÉTERYOVÁ, Oľga a kol.: Zbierka úloh zo slovenského jazyka. Bratislava: Didaktis s.r.o. 2000.
- SOMOROVÁ, R.: Vzdelávací štandard s exemplifikačnými úlohami zo SJ pre 5. – 9. roč. ZŠ. Bratislava, MŠSR 2002.
- ŠKVARENINOVÁ, Oľga: Rečová komunikácia. 1. vydanie. Bratislava: SPN 1994.
- VAVREKOVÁ, Ž. a kol.: Učebné osnovy pre 5. -9. ročník ZŠ. Bratislava: MŠSR 1997.
- ŽIGOVÁ, Ľudmila: Komunikácia v slovenčine. Textová príručka a cvičebnica. Bratislava, UK 2004.

Včerajšok a dnešok sotáckych dialektov severovýchodného Zemplína v pohľade bádateľa-autochtóna (Ján Šárga a výskum sotáckych nárečí)

Viera Kováčová

Katedra slovenského jazyka a literatúry,
Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, Ružomberok

„*S jazykového stanoviska hovoriť teraz o Sotáckoch v Zemplínskej, to je bez cieľa,*“ uvádza v roku 1906 Samo Cambel v diele *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906, s. 122). Jeho negatívne stanovisko k vyčleneniu sotáckej nárečovej oblasti v priestore severovýchodného Zemplínu bolo podmienené nepostrehnutím špecifických jazykových znakov tohto nárečia a v neskoršom období – v nadväznosti na riešenie otázky pôvodu východoslovenských nárečí či v rámci zhodnotenia dialektologických aktivít S. Cambla – sa stalo zdrojom kritickej analýzy viacerých bádateľov (Liška, 1944, s. 21 – 23; Lipták, 1973; Uhlár, 1987, s. 234 – 235). Camblove chybné závery sa v odborných prácach zdôvodňovali zložitou problematikou sotáckych dialektov, vyznačujúcich sa okrajovou polohou na slovenskom jazykovom území a zacho-

vávajúcich vo svojom jazykovom systéme viaceré archaické javy, nedostatkom času potrebného na ich intenzívny prieskum v rámci náročného a široko koncipovaného terénneho výskumu dialektov východného Slovenska, a v danom čase aj absenciou technických prostriedkov na záznam nárečových prejavov, umožňujúcich vyhnúť sa nesprávnym zápisom nárečových textov. Napriek vysokej hodnote Camblovo diela pre slovenskú dialektológiu a slavistiku jeho náhľad na problematiku sotáckych nárečí nepredstavoval posun smerom k ich hlbšiemu a detailnejšiemu poznaniu a dané dialekty tak naďalej zostávali jedným z neuralgických bodov slovenskej dialektológie. V súvislosti s potrebou ich koncentrovaného výskumu možno spomenúť názor V. Uhlára (1987, s. 234), ktorý vo vzťahu k zachovávaným špecifickým znakom nárečia (napr. konsonantická mäkkostná korelácia, výslovnosť *y* a zúžených vokálov) pri ich výskume uprednostňoval bádateľa-autochtóna. Priorizácia výskumnika pochádzajúceho z príslušnej nárečovej oblasti mala a má svoje nesporné výhody – cez pozitívny vzťah k rodnému nárečiu (socioafektívna doména osobnosti) a jeho aktívne ovládanie vrátane schopnosti auditívnej identifikácie príslušných fónických prvkov v nárečových prejavoch obyvateľov je vytvorené vhodné podložie, pochopiteľne, v reláciách adekvátnych teoreticko-metodologickým východisk, na výskum nárečového celku a následnú analýzu údajov.¹

S prvým autochtónnym bádateľom v areáli sotáckych nárečí sa stretávame v druhej polovici 30. rokov 20. storočia. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že 30. roky znamenajú kvalitatívne novú etapu vo výskume sotáckych dialektov: záujem o tieto dialekty vzrástol pri polemike o pôvode východnej slovenčiny, pretože ich okrajová poloha na slovensko-ukrajinskom pomedzí a zachovanie viacerých archaických javov vytvárali vhodné argumentačné východisko pri dokazovaní slovenského pôvodu východoslovenských dialektov. Z tejto pozície pristúpil k sotáckym nárečiam predovšetkým J. Liška. Zároveň v druhej polovici 30. rokov začal s realizáciou systematického výskumu sotáckej nárečovej oblasti J. Šárga, a o sprostredkovaný prieskum dialektu severovýchodného Zemplína prejavil záujem ďalší z účastníkov diskusie o geneze východoslovenských nárečí, zástanca teórie o poľskom pôvode východnej slovenčiny – poľský dialektológ Z. Stieber (1935).²

Perspektívu kontinuálneho a programového výskumu sotáckych dialektov severovýchodného Zemplína v druhej polovici tridsiatych rokov 20. storočia prinášali predovšetkým dialektologické aktivity Jána Šárgu (1918 – 1940), rodáka zo sotáckej obce Veľopolie – študent FF UK v Bratislave v tom čase predstavoval priekopníka v odstraňovaní jestvujúcich medzier vo vedomostiach

¹ Prácu bádateľa-autochtóna uľahčuje poznanie problematiky v súvislostiach „na tvári miesta“, dobrá orientácia v domacom teréne a interpersonálnych vzťahoch pri získavaní informátorov či existujúca možnosť verifikácie a doplnenia potrebných údajov v rámci terénneho výskumu.

² Blížšie o Stieberovej charakteristike hláskoslovía nárečia sotáckej obce Jablňo pozri Liška (1944), Kováčová (2003).

najmä o fonologickej a morfolologickej jazykovej stavbe sotáckych dialektov. Parciálne výsledky ním uskutočnených terénnych výskumov boli publikované v rozsiahlom príspevku *Zprávy o štúdiu „sotáckeho“ nárečia* v časopise *Carpatica* (1940).³ Napriek predčasnej smrti, a teda i neukončenosti plánovaného výskumného programu, jeho dielo tvorí dodnes základ znalostí o sotáckej nárečovej oblasti.

Krokom vpred v poznaní sotáckych dialektov bolo najmä Šárgovo zistenie, že areál sotáckych nárečí tvorí síce jednotný, ale vnútorne členený celok. Na základe získaného materiálu, opierajúc sa o jazykové znaky a ich geografické rozšírenie, rozčlenil sotácke nárečové územie na dve skupiny, a to na skupinu juhovýchodnú a skupinu severnú – severozápadnú, resp. opierajúc sa o prírodné dominanty vyčlenených skupín (pohorie Vihorlat, rieka Laborec) pracoval i s označeniami podvihorlatská (juhovýchodná) a polaborecká skupina (severná, severozápadná). Sám sa venoval predovšetkým výskumu polaboreckej skupiny, príp. i udavskej časti podvihorlatskej skupiny⁴, nechávajúc si cirošskú časť podvihorlatskej skupiny na neskoršie prebádanie a spracovanie. Predčasná smrť mu však jeho plány, smerujúce k súvislému terénnemu zmapovaniu polaboreckej i podvihorlatskej skupiny, zmarila.

Vo vzťahu k vnútornej diferenciacii sotáckej nárečovej oblasti boli J. Šárgom vyčlenené tri základné znaky⁵, vydeľujúce podvihorlatský a polaborecký nárečový podtyp:

- uskutočnenie, resp. neuskutočnenie zmeny *l > ť* v l-ovom prídavku mužského rodu⁶

---

³ Práca je z kompozičného hľadiska rozdelená do troch častí – v prvej a tretej časti autor prezentuje výsledky dialektologických výskumov za rok 1937 (lokality Rovné, Vyšný Hrušov, Koškovce, Hankovce) a 1938 (Zbudské Dlhé, Hrabovec nad Laborcom, Papín), jadro práce je zamerané na charakteristiku sotáckej morfológie (vybrané javy z deklináčného systému substantív a adjektív, okrajovo verbá).

⁴ Hranicu medzi dvoma skupinami sotáckych dialektov vytvára rieka Udava, a to tak, že obce nachádzajúce sa v jej povodí (Adidovce, Vyšný Hrušov, Rovné, Udavské) patria na základe charakteristických nárečových znakov do podvihorlatskej skupiny. Výnimkou z uvedenej charakteristiky vodopisných pomerov predstavuje obec Papín, ktorá síce leží v údolí Udavy, ale od ostatných sotáckych obcí v povodí tejto rieky je izolovaná prostredníctvom obce Zubné s ukrajinským dialektom, a súčasne je zemepisne situovaná v severnej časti sotáckeho nárečového areálu, preto sa zaraďuje – vychádzajúc primárne z jazykových znakov príznačných pre dialekt obce – medzi obce polaboreckej skupiny sotáckych dialektov.

⁵ Okrem troch vyčlenených východiskových znakov J. Šárga (1940, s. 211 – 213) poukázal i na prípadné ďalšie javy odlišujúce podvihorlatskú a polaboreckú skupinu (napr. adjektívne a pronomínálne prípony *-i // -e* uplatňujúce sa v nom. sg. stredného rodu a v nom. pl. všetkých rodov po velárach a laryngále: podvih. *vel'iki orly, ťytki // polab. take češke toto, ťytkje*).

⁶ Zmena *l > ť* má v podvihorlatskom podtype širšie zastúpenie: *ť* nachádzame nielen v tvaroch 3. os. part. prít. akt. mask., ale i v pozícii pôvodného slabičného l.

- pádová prípona *-oma*⁷// *-ami* v inštr. pl. substantív všetkých rodov
- širšia // obmedzená distribúcia *y* v hláskoslovných i morfológických pozíciách⁸

Vo svetle ďalších výskumov uskutočnených v tejto oblasti koncom 20. a na začiatku 21. storočia (Kováčová, 2005) možno konštatovať, že inventár diferenčiacnych znakov podvihorlatskej a polaboreckej skupiny je širší:

- prípona *-oma* // *-ami* v inštr. pl. všetkých rodov (podvih. *murňikoma* // polab. *murňikami*)
- uskutočnenie // neuskutočnenie
- zmeny *l > ů* v tvaroch 3. os. part. prët. akt. mask. a v pozícii pôv. slabičného *l* (podvih. *cahaŭ, voŭna* // polab. *cahal, volna*)
- širšia // obmedzená distribúcia vokálu *y* (podvih. *žyvoť* // polab. *život*)
- sloveso *byc* // *buc* a jeho tvary (podvih. *byŭ, byla, bylo, byli* // polab. *bul, bula, bulo, bul'i*)
- prípona *-oŭ* // *-ox* v gen. a lok. pl. všetkých rodov (podvih. *kolo jablukoŭ* // polab. *kolo jablukox*; podvih. *o gđovicoŭ* // polab. *o gđovicox*)
- prípony *-i* // *-e* v nom. sg. stredného rodu (podvih. *vešeli* // polab. *vešel'e*)
- prípona *-i* // *-e* v nom. sg. stredného rodu a nom. pl. všetkých rodov v rámci skupiny adjektíválií s tvarotvorným základom zakončeným na *k, g, h, x* (podvih. *slatki jabluko, jabluka* // polab. *slatke jabluko, jabluka*)

Z vyčleneného súboru znakov však svojou relevantnosťou pre identifikáciu podtypu vyniká práve množina znakov, na ktoré ako prvý poukázal J. Šárğa, doplnená – v súvislosti so širšou distribúciou *y* a zmenou *l > ů* v *l*-ovom prítomnosti mužského rodu v podvihorlatskom podtype – o tvary slovesa *byť*: podvih. *byc* (*byŭ, byla, bylo, byli*) // polab. *buc* (*bul, bula, bulo, bul'i*). Tieto znaky⁹ môžeme

⁷ J. Šárğa zaznamenával v pádovej prípone charakteristickej pre podvihorlatský soťacky podtyp výslovnosť zúženého vokálu *a* (*-oma: nohomą, prutkomą, vidlomą*).

⁸ J. Šárğa pre podvihorlatský podtyp uvádza: „*dôsledné zachovávanie tvrdej výslovnosti -y po tvrdých spoluhláskach d, l, n, t, obojetných, po š, ž a dakedy po c...*“, pri polaboreckom podtype konštatuje: „*V nom. sg. mask. adjektív i po tvrdých spoluhláskach miesto juhovýchodného -y je pravidelné -i (...) i vnútri niektorých slov...*“ (Šárğa, 1940, s. 205).

- pádová prípona *-oma* // *-ami* v inštr. pl. všetkých rodov (podvih. *za čorničkoma* // polab. *za čorničkami*)
- širšia // obmedzená distribúcia *y* v hláskoslovných i morfológických pozíciách (podvih. *ryxtovac, kolo kravy* // polab. *rixtovac, kolo kravi*)
- slovesné tvary *byc, byŭ, byla, bylo, byli* (podvih.) // *buc, bul, bula, bulo, bul'i* (polab.)
- uskutočnenie zmeny *l > ů* v tvaroch 3. os. part. prët. akt. mask. a v pozícii pôvodného slabičného *l* // neuskutočnenie zmeny *l > ů* (podvih. *cahaŭ, žoŭtok* // polab. *cahal, žoltok*)

považovať za primárne diferenciačné znaky; ďalšie znaky možno označiť len za sekundárne diferenciačné.¹⁰

Z hľadiska teórie jazykových kontaktov, aplikovanej v súčasnosti pri výskume nárečových celkov na jazykovom pomedzí (bližšie Duddášová-Kriššáková, 1993a,b) je potrebné upozorniť na skutočnosť, že pri primárnych diferenciačných znakoch, charakteristických pre podvihorlatskú skupinu, ide jednak o javy archaické a jednak o ukrajinsko-slovenské interferenčné javy, čo dosvedčuje priestorové limitovanie väčšieho množstva špecifických (archaických i interferenčných javov) v podvihorlatskej (juhovýchodnej) skupine sotáckeho nárečového areálu.

So zreteľom na predmet svojho dialektologického záujmu J. Šárga reagoval i na otázku pôvodu sotáckych, širšie východoslovenských nárečí (porov. Slovenský biografický slovník, 5, 1992, s. 433). Poznanie nárečovej situácie v sotáckej oblasti ho „*pobáda k chápaniu sotáckeho nárečia ako samostatného a rovnocenného protikladu susedného rusínskeho nárečia, ako ostatného výbežku slovenských nárečí*“ (Šárga, 1940, s. 232). Svoje tvrdenia rozširuje i ďalej, hovoriac, že „*možnosť nerusínskeho pôvodu sotáckeho nárečia opiera sa i na nesotácke nárečia*“ (Šárga, 1940, s. 233). Tým v čase polemiky o genéze východoslovenských nárečí prezentoval svoje stanovisko k tézám o poľsko-ukrajinskom pôvode východnej slovenčiny.

Pri štúdiu práce J. Šárgu vystupuje do popredia spôsob zaznamenávania hlások. Už L. Novák (1940, s. 357) naznačil isté problémy vyplývajúce z komplikovaného transkripčného systému, ktorý si dialektológ zvolil, a to v snahe čo najprecíznejšie zaznamenať špecifiká hláskoslovia sotáckych dialektov. Keďže J. Šárga presne nešpecifikuje kompletný súbor znakov aplikovaných pri zápise nárečových jednotiek, a vysvetľuje len časť z nich, úsilie autora o čo najpres-

---

¹⁰ Napr.: Pre genitív i lokál pl. (pri životných maskulinách i akuzatív pl.) podvihorlatského i polaboreckého podtypu je charakteristické jestvovanie morfológických variantov, podmienené analogickým vyrovnávaním substantívnych tvarov v prospech genitívu i v prospech lokálu; podobný priebeh vývinu je pritom príznačný i pre nárečia stredného Zemplína (Dudášová-Kriššáková, 1998, s. 98). V podvihorlatskom podtype sa však ako primárna uplatňuje prípona *-ou* (*krosnoŭ, Čexoŭ, lagroŭ, kol'anoŭ, nocoŭ*), prípona *-ox* je sekundárna. Pre polaborecký podtyp je naopak príznačné využívanie *-ox* ako primárnej (*paračkox, zabavox, koňox, zahratkox*) a *-ou* ako sekundárnej prípony.

Pri pôvodne *ŕjo-kmeňových* substantívach stredného rodu, ktoré mali v praslovančine v nom. sg. pádovú príponu *-bje*, sa v makroareáli východoslovenských nárečí v týchto pádoch takmer všeobecne presadila prípona *-e*. Tvary *ježeňa, zdravja* – zaznamenané vo východnej časti druhej sotáckej nárečovej oblasti pri Sobranciach a hodnotené ako ukrajinský jav v dialektoch tejto oblasti (Čeripková, 2001, s. 9) – sa sotáckej nárečovej oblasti severovýchodného Zemplína nevyskytujú. Zároveň sa v rámci tejto skupiny neutier s tvarotvorným základom zakončeným na mäkkú spoluhlásku v pozíciách *ę* definitívne presadzuje v polaboreckej skupine sotáckych nárečí prípona *-e* (*kameňe, otpuščeňe, povoleňe, sumeňe, trapeňe*), v podvihorlatskej skupine popri prípona *-e* nachádza svoje uplatnenie prípona *-i* (*ježeňi, kameňi, požeňňi, sumeňi, vešeľi*).

nejšie grafické zachytenie nárečových prejavov jednotlivých informátorov (podmienené v istých prípadoch i sociálnym statusom a rodovou príslušnosťou nositeľov dialektu, napr. konštatované nuansy vo výslovnosti mužov a žien) môže percipientovi spôsobovať isté problémy pri vnímaní nárečového textu.

V krátkom časovom období, ktorý mal J. Šárga k dispozícii pre svoj dialektologický výskum, dokázal upozorniť na viaceré javy, viažuce sa k problematike sotáckych nárečí, a zaujať k nim hodnotiace stanovisko (otázka vnútorného rôznenia sotáckych dialektov, hodnotenie zúžených vokálov ako samostatných foném, proces medziparadigmatického vyrovnávania tvarov a i.). Samozrejme, neukončenosť výskumu mu neumožnila zistenia kompletizovať a vyjadriť sa k ďalším okruhom problémov, pertraktovaných v odbornej literatúre, medzi ktoré patrili napr. akcentologické pomery či otázka fonologickej kvantitatívnej korelácie (porov. Bartko, 1998, s. 373). Na druhej strane, jeho posúdenie zúžených vokálov *a*, *o*, *i*¹¹ z aspektu ich dlhšieho trvania oproti *a*, *o*, *i* (Šárga, 1940, s. 238) iniciovalo (popri tvrdeniach J. Lišku) diskusiu o zániku, resp. o pretrvávajúcej existencii kvantity v uvedených dialeктоch (pozri Liška, 1968; Lipták, 1969a, 1969b).

S výnimkou kritického stanoviska V. Lattu (pozri Lipták, 1993, s. 113) na publikované výsledky terénneho výskumu J. Šárgu sa v svojich prácach odvolávali, príp. ich preberali, či komentovali J. Liška (1944, s. 11, 53; 1968, s. 170 – 171) a J. Stanislav (1956, s. 250, 404). Pohľad na život a tvorbu sotáckeho dialektológa pri príležitosti jeho nedožitého 80. výročia narodenia podal L. Bartko (1998, s. 370 – 373).

Napriek tomu, že J. Šárga nemohol zavŕšiť svoje dialektologické aktivity, predstavujúce jednu z prvých relevantných sond do sotáckej nárečovej problematiky, výsledkami vlastných terénnych výskumov výrazne prispel k prehĺbeniu poznania dovedy málo prebádaného okruhu sotáckych dialektov (pozri Slovenský biografický slovník, 5, 1992, s. 433; Bartko, 1998, s. 373). Jeho zistenia sú hodnotným dokladom o vtedajšom stave sotáckych nárečí a z perspektívy ďalších, na sotácku nárečovú oblasť zameraných terénnych výskumov, poskytujú dostatok parciálnych záverov, umožňujúcich konfrontáciu starších a novších údajov.

---

¹¹ S ohľadom na použitý transkripčný systém je zaujímavé, že J. Šárga v práci hovorí o *a*, *o*, ale nie o *e*. *E* v pozíciách jeho výskytu nahrádza hláskou *i* (*bída*, *bily*, *pic*, *ščipac*), ktorej výslovnosť označuje ako otvorenejšie *i*, teda zatvorené *e* (Šárga, 1940, s. 204, 238). V týchto prípadoch by sme mohli hovoriť o ekvivalentoch s rovnakou výslovnosťou, rozdiely sú len v zapisovaní (*e* oproti *i*), resp. v terminológii. Hlásku, ktorú v súčasnosti klasifikujeme ako zúžené *e* a zapisujeme ako *e* s *bodkou*, J. Šárga hodnotí ako „otvorenejšie *i*“, zatiaľ čo artikuláciu vokálov, ktoré dnes označujeme ako zúžené *a*, *o*, označuje za zatvorenejšiu (*a* smerom k *o*; *o* smerom k *u*). Keďže použitie transkripčných znakov J. Šárga bližšie nevysvetľuje a neodôvodňuje, príčinu nepoužitia označenia *e* možno len predpokladať. Pravdepodobne spočíva v tom, že sa mu výslovnosť zúženého vokálu *e* v sotáckych nárečiach javila ako bližšia k samohláske *i* než k samohláske *e*.

Literatúra

BARTKO, Ladislav: Ján Šárغا (Na nedožitú 80. výročie narodenia). Slovenská reč, 1998, roč. 63, č. 6, s. 370 – 373.

CAMBEL, Samo: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Turčiansky Sv. Martin 1906. 624 s.

CERIPKOVÁ, Martina: Nárečia sotáckej oblasti pri Sobranciacach z hľadiska ukrajinsko-slovenských jazykových vzťahov. Autoreferát dizertačnej práce. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2001. 20 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia. Odraz slovensko-poľských kontaktov na fonologickej rovine. Bratislava: Veda 1993a. 176 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Východoslovenské nárečia z aspektu ukrajinsko-slovenských jazykových kontaktov. In: Наукові записки. 18. Ed. M. Bobák et al. Prešov, Союз русинів-українців Словацької Республіки 1993b, s. 93 – 110.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Osobitosti východnej slovenčiny nezápadoslovenského pôvodu. In: XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Ed. J. Doruľa. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický kabinet SAV 1998, s. 183 – 197.

KOVÁČOVÁ, Viera: Poľský dialektológ Zdislav Stieber a jeho výskum sotáckych nárečí. In: Varia. 10. Zborník materiálov z 10. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 22. – 24. 11. 2000). Ed. M. Nábělková a M. Šimková. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2003, s. 147 – 150.

KOVÁČOVÁ, Viera: Sotácke nárečia na západoslovensko-východoslovenskom jazykovom pomedzí [dizertačná práca]. Bratislava: Slavistický ústav J. Stanislava SAV 2005. 150 s.

LIPTÁK, Štefan: Príspevok k sotáckej problematike vo východoslovenských nárečiach. In: Jazykovedný zborník. 2. Ed. P. Bunganič. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969a, 13 – 23.

LIPTÁK, Štefan: K prízvukovým pomerom na rozhraní západoslovenského a východoslovenského jazykového územia. In: Slavistické štúdie jazykovedné. Ed. V. Blanár. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1969b, s. 19 – 34.

LIPTÁK, Štefan: Poznámka o Czamblovi – dialektológovi. In: Spoločenské vedy – Philologia 3. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave so sídlom v Trnave. Bratislava: SPN 1973, s. 135 – 138.

LIPTÁK, Štefan: O výskume akcentu na slovensko-ukrajinskom jazykovom rozhraní. In: Наукові записки. 18. Ed. M. Bobák et al. Prešov: Союз русинів-українців Словацької Республіки 1993, s. 113 – 120.

LIŠKA, Jozef: K otázke pôvodu východoslovenských nárečí. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská 1944. 83 s.

LIŠKA, Jozef: O kvantite sotáckych samohlások. Jazykovedný časopis, roč. 19, 1968, č. 1–2, s. 169–199.

NOVÁK, Ľudovít: Ján Šárغا. Linguistica Slovaca, 1 – 2, 1939 – 1940, č. 1, s. 357 – 359.

SLOVENSKÝ BIOGRAFICKÝ SLOVNÍK. Zv. 5 (R – Š) [heslo Šárغا, Ján]. red. A. Maťovčík. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 433.

STANISLAV, Ján: Dejiny slovenského jazyka. 1. Úvod a hláskoslovie. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1956. 592 s.

STIEBER, Zdislav: Przyczynek do dialektologii Zemplina. Sborník Matice slovenskej, 13, 1935, s. 60 – 63.

ŠÁRGA, Ján: Zprávy o štúdiu „sotáckeho“ nárečia. Carpatica, 1, 1940, zv. 2/A, č. 3, s. 204 – 241.

Przyczynek do historii *koranu* w języku polskim

Joanna Kulwicka-Kamińska

Toruń

Celem analizy jest pokazanie różnych dróg przenikania wyrazu *koran* oraz innych wyrazów mieszczących się w jego polu semantycznym do systemu leksykalnego polszczyzny.

Materiał źródłowy stanowią teksty zróżnicowane pod względem formalnym i czasowym, bowiem źródłem ekscerpcji słownictwa są zarówno polskie przekłady Koranu jak i mało znane historii języka polskiego zabytki Tatarów litewsko-polskich (dalej Tlp), pisane grafią arabską, wymagające transkrypcji i transliteracji. Są to więc pochodzące z XVII w. pierwsze zachowane kopie zabytków tatarskich (*Kitab z Kazania* /KzK/, *Chamaíl lipski* /ChI/), teksty XVIII-wieczne (*Tefsir* - 1725r. fragm. /T1/, *Tefsir* - 1788r. fragm. /T2/, *Kitab Łuckiewiczza* fragm. /KŁ/, *Kitab Milkamanowicza* /KM/ fragm.), XIX-wieczne (materiał leksykalny wyekscerpowany z XIX-wiecznych kitabów w formie słowniczeków opracowanych przez S. Akiner /A/ i A. Woronowicza /W/, J. Sobolewskiego *Wykład wiary machometańskiej czyli islamskiej* - 1830 r. /Ww/) oraz XIX i XX-wieczne przekłady Koranu: *Koran* w przekładzie J. Buczackiego - 1858 r. /KB1/, *Wersety z Koranu* - 1935 r. /WzK/, *Koran* w przekładzie J. Bielawskiego - 1986 r. /KB2/, *Koran* - 1990 r. /K3/).

SPolXVI (I, 116 i 142; IX, 431-432) notuje hasła: *Alkoran* oraz *jelkuran* w znaczeniu 'mahometańska księga praw i przepisów religijnych'. Wyraz *Alkoran* w XVI-wiecznych zabytkach języka polskiego, według SPolXVI, występuje 19 r. (*alkoran* - 17 r.; *alkoram* - 1 r.; *alchoran* - 1 r.: KrowObr, BielKron (7 r.), RejPos, RejZwierc, ReszPrz (3 r.), SkarKaz, SkarKazSej (3 r.), PowodPr, PatKaz I), np.: *machometh w swych ksyągach ktore przeszwal alchoran kthore vturkow są jako Ewanyelya tak moy* PatKaz I 10; *ącżkolwiek ich [Turków] Alkoran niedopuszcza żadnego Gáurá między imi mieć/ ále obrzezány Krześćianin niemoże od nich wynidź swą wolą* BielKron 260 v. SPolXVI notuje także wyrażenie *turecki alkoran, alkoran turecki* (np. KrowObr 147) i podaje znaczenie przenośne: 'mahometanizm, religia mahometańska' (RejZwierc 250) oraz derywat *alkoranowy* (GrzegRóżn 2). Forma *jelkuran* występuje 1 r. - *przysięgać*